

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Räihä, Antti

Title: Karjala ja Varsinais-Suomi – Taalainmaa ja Gotlanti : perimyskäytänteiden kansallinen historia ja maantiede

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Räihä, 2022

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Räihä, A. (2022). Karjala ja Varsinais-Suomi – Taalainmaa ja Gotlanti : perimyskäytänteiden kansallinen historia ja maantiede. Pohjolan historiankirjoitus : tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta, 8.12.2022.

<https://pohjolanhistoriankirjoitus.blogspot.com/2022/12/>

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)[Blogi & toimituskunta](#)[Kirjoita blogiin!](#)[Historiografista tutkimusta](#)

8.12.2022

Karjala ja Varsinais-Suomi – Taalainmaa ja Gotlanti. Perimyskäytänteiden kansallinen historia ja maantiede

Antti Rähä

Ja kun myöhemmin Länsi-Suomessa maanlain perheoikeudellisia säädöksiä – päinvastoin kuin Itä-Suomessa – todella noudatettiin, oli se mahdollista sen vuoksi, että yhteiskuntapohja siellä oli samanlainen kuin Ruotsissa. (Jutikkala 1958, 53)

Ruotsin keskiaikaisen Kristoferin maanlain (1442) ja sen korvanneen vuoden 1734 yleisen lain mukaan isännän kuollessa maatali jaettiin perillisten kesken. Jos perillisiä oli vain yksi, tämä sai sukupuolesta riippumatta kaiken. Vanhatestamentillisen tulkinnan mukaan useamman sisaruksen perheissä esikoispojan (etu)oikeus periä maanomaisuus kokonaisuudessaan oli varhaismodernin ajan Ruotsissa kuitenkin kiistaton. Muut sisarukset joutuivat tyytymään tällöin erilaisiin kompensatioihin. Tyttären perintöosa oli puolet pojan osuudesta. Sukupuolesta riippumaton sisarusten tasaveroisuus toteutui perimyslainsäädännössä Suomessa 1870-luvun lopulla, Ruotsissa näin oli tapahtunut jo reilu kolme vuosikymmentä aiemmin.

Maatilaperimys ja muuttuvat tulkinnat Suomessa ja Ruotsissa

Sekä suomalainen että ruotsalainen historiografia on nähnyt normatiivisten säädösten ja maantieteelliskulttuuristen tekijöiden painoarvon erilaisten perimyskäytänteiden takana varsin mustavalkoisena. (Maanluovutusten historiografiasta Suomessa ja Ruotsissa ks. Kirsi Laineen teksti tässä blogissa joulukuussa 2021, linkki) Eino Jutikkalan (1958) mukaan länsisuomalaisten perimyskäytänteiden normienmukaisuus selittyy sillä, että yhteiskuntapohja oli siellä samanlainen kuin Ruotsin puoleisessa osassa valtakuntaa. Edelleen Jutikkala huomautti normatiivisten määräysten jääneen syrjään Itä-Suomessa, ”missä oli totuttu suurperheiden hajotessa suoritettuihin veljesten keskeisiin tasajakoihin” (s. 332). Suurperheproblematiikan yhdistäminen itäisen Suomen perimyskäytänteisiin sisältää kuitenkin ongelmia, sillä näiden kahden eri ”instituution” muutokset eivät olleet samanaikaisia. Samoin vertaukset Ruotsiin ovat ongelmallisia, sillä yhtä koko (nyky-)Ruotsin aluetta läpäissyttä normienmukaista ja staattista perimisoikeudellista käytäntöä, johon läntinen Suomi rinnastuisi, ei ollut olemassa.

Ruotsissa vakiintui Nils Wohlinin tutkimusten (1910/1912) myötä 1900-luvun alussa tulkinta maatalojen perimyskäytänteiden alueellisuudesta. Näkemys vahvistui 1970-luvulla, kun kansatieteilijä Orvar Löfgren (1974) jakoi maan karkeasti kahtia gotlantilaiseen jakamattoman ja taalainmaalaiseen jaetun maanomaisuuden perimyskäytäntöön (*två motpoler*). Eteläisen Taalainmaan 1600–1800-lukujen väestön sosiaalista kerrostuneisuutta ja oikeudellisia konflikteja maanomistuksen näkökulmasta tutkinut Maria Ågren (1992) ja talonpoikien ja vuoriteollisuuden suhdetta 1700-luvun Taalainmaalla tutkinut Maria Sjöberg (1993) monipuolistivat

Pohjolan historiankirjoitus

Tarkastele profiilia

BLOGIARKISTO

[joulukuuta 2022 \(1\)](#)[marraskuuta 2022 \(1\)](#)[lokakuuta 2022 \(1\)](#)[syyskuuta 2022 \(1\)](#)[elokuuta 2022 \(1\)](#)[kesäkuuta 2022 \(1\)](#)[toukokuuta 2022 \(1\)](#)[huhtikuuta 2022 \(1\)](#)[maaliskuuta 2022 \(1\)](#)[helmikuuta 2022 \(1\)](#)[tammikuuta 2022 \(1\)](#)[joulukuuta 2021 \(1\)](#)[marraskuuta 2021 \(1\)](#)[lokakuuta 2021 \(1\)](#)[syyskuuta 2021 \(1\)](#)[heinäkuuta 2021 \(1\)](#)[kesäkuuta 2021 \(1\)](#)

TUNNISTEET

[1500-luku](#)[1600-luku](#)[1700-luku](#)[1800-luku](#)[1900-luku](#)[1980-luku](#)[aateli](#)[Ahvenkoski](#)[Aleksanteri I](#)[Anders Lizelius](#)[arkistolaitos](#)[baltiansaksalaiset](#)[Edvard Rodhe](#)[Eino Jutikkala](#)[Emanuel Linderholm](#)[Eva Österberg](#)[Fredrika Dorotea](#)[Heikki Ylikangas](#)[henkilöhistoria](#)

kuitenkin pari vuosikymmentä myöhemmin tutkimuksillaan kuvaa Taalainmaan perimyskäytänteistä. Ågren totesi yksinkertaistetusti talonpoikien suhtautuneen maataloudesta päätoimeentulon saaneilla alueilla kriittisesti tilojen jakamiseen, kun taas alueilla, joilla talonpoikien toimeentulo rakentui useamman toimeentulolähteen varaan, suhtauduttiin positiivisemmin tilojen halkomiseen.

Familj och hushåll — släkt och äktenskap

ofta möjligheter att fördela gårdens olika tillgångar. Gustav Vasa klagar över arvsskiften, där "en tar ången, den andre åkern, den tredje fiskevattnet, den fjärde skogen..."

Dalarna och Gotland — två motpoler

I besluten kring arvsskiftet spelade en rad olika faktorer in, och summan av de enskilda hushållens avgöranden kunde få mycket vittgående verkningar. Det är inga överord att påstå, att den sociala strukturen på den svenska landsbygden till stor del påverkats av varierande arvspraxis. I det följande skall vi applicera detta resonemang på två svenska landskap, Dalarna och Gotland, som inte bara representerar diametralt motsatta lösningar på arvs- och generationsskiftet, utan också har mycket olika ekologiska och ekonomiska förutsättningar, vilka till stor del kan förklara arvsförhållandena. En slående likhet har dock de båda landskapen. Ännu vid 1800-talets slut var antalet obesuttna inom lantbruket mycket litet jämfört med andra landskap, men som vi skall se var orsakerna till de besuttna böndernas dominans inte de samma.

Dalarna är det svenska landskap som starkast präglats av hemmansklyvningen. Bakom denna utveckling ligger främst en tidig befolkningsökning. Hemmansklyvningen möjliggjordes också genom de speciella ekologiska förutsättningarna — framförallt de stora skogs- och vildmarksområdena. Vid generationsskiftet splittrade man i ett dalahushåll vanligen upp gårdens tillgångar inom barnskaran. Alla fick del av jordtillgångarna och blev på så sätt besuttna bönder, om än på mycket små gårdar. Men i Dalarna var inte den blygsamma jordlotten utslagsgivande för gårdens ekonomi, som vi tidigare sett. Genom hemmansklyvningen fick man rättigheter i byns stora, gemensamma utmarker, skogar, slåtterängar, fäbodmarker, och kunde därigenom bedriva den extensiva boskapsskötsel, som utgjorde basen i landskapets bondehushållning. De stora vildmarksområdena gjorde också nyodling och kolonisation lättare. Det var t. ex. inte ovanligt, att något av barnen övertog familjens fäbodställe och skapade ett nytt hemman av detta. I Dalarna utvecklades även en rad av *hjärningar*. Hantverk i olika former och "herrarbete" (sångarbetsvandringar) skapade inkomstkällor, som kunde göra en liten hemmansdel bärkraftig.

Resultatet av denna uppsplittring av gårdsegenomarna blev ett mycket litet inslag av obesuttna. De flesta byar utmärktes av en homogen och egalitär social struktur, där många hushåll visserligen hade det knappt med ekonomin, men där alla satt som gårdsägare.

Styrkan i denna jorddelningstradition visar sig i en riksdagsrela-

237

Ote Orvar Löfgrenin tekstistä 'Familj och hushåll – släkt och äktenskap', teoksessa *Land och Stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid* (1974, s. 237).

Maatilojen sukupolvenvaihdoksia käsitellyt tutkimuskenttä laajeni ja monipuolistui Ruotsissa 1990-luvun taitteesta alkaen varsin nopeasti. Vaikka Ågrenin tulkinta tilojen halkomisten taustoista tukeutuikin vielä periaatteessa Ruotsin alueelliseen jakautumiseen, on tutkimus suhtautunut 1900-luvulta eteenpäin kriittisesti Taalainmaa–Gotlanti-tyyppiseen erontekoon. Vallitsevan näkemyksen mukaan vastakkainasettelu on liian yleistävä samalla, kun alueellis-maantieteellisten lähtökohtien painoarvo erilaisten perimysjärjestelmien taustalla on tulkittu aikaisemmin liian suureksi.

Suomessa 1700–1800-luvuilla vallinneet maatilojen perimyskäytänteet on asetettu voimakkaimmin vastakkain Karjalan ja Varsinais-Suomen osalta. Vastakkainasettelusta huolimatta erilaiset perimyskäytänteet on nähty kuitenkin ennen kaikkea ihanteina, joiden käytännön toimeenpanossa oli suurta vaihtelua. Toisistaan poikkeaviin sukupolvenvaihdosten kehityskulkuihin on haettu selityksiä kansantavoista ja tiukasta ruotsalaisesta lainsäädännöstä kuten myös tilojen toimeentuloa ja halkomista rajoittaneista kalliista syytinkisopimuksista sekä työvoiman kysynnän kasvusta maataloudessa. Samoin yhdeksi selittäjäksi on nostettu normatiivisen valvonnan puute itäisessä Suomessa. Itä–länsi-vastinparia itsessään ei sen sijaan ole kyseenalaistettu tutkimuksessa.

Yleistämisen haasteet

Henrik Gabriel Porthan
 Henrik Klauunpoika Horn
 Herman Lundström
 Herman Råbergh
 historia
 historiakulttuuri
 historiakuva
 historiallinen kriminologia
 historiankirjoitus
 historiografia
 Hjalmar Holmquist
 Horn-suku
 isoviha
 Jaakko Gummerus
 Johan Bilmark
 Johan Jakob Nordström
 Juhana-herttua
 Juho Rudolf Koskimies
 Kaarlo Blomstedt
 kansatiede
 Karjala
 Karl Adolf Appelberg
 kirkkohistoria
 konservointi
 kruunu
 kulttuurihistoria
 Kustaa IV Adolf
 Kuurinmaa
 lehdistöhistoria
 lesket
 maanluovutus
 maanomistus
 maatilaperimys
 mahtivaltio
 Martti Ruuth
 mentaliteettien historia
 mentaliteettihistoria
 metodologia
 mikrohistoria
 muinaismuistohallinto
 muinaistutkimus
 museot
 nationalismi
 oikeushistoria
 papinlesket
 papisto
 perimyskäytänteet
 rauhansopimukset
 rikoshistoria
 Ruotsi
 Ruotsin valtakunta
 sotilasvaltio
 Suomen historia
 Suomen historiankirjoitus

Suomalainen tutkimus, jossa maatilojen sukupolvenvaihdokset on nähty lähtökohtaisesti joko sosiaalisesti eriarvoistavina ("läntinen malli") tai tasapäistävänä ("itäinen malli"), on perustunut makrotason tarkasteluille. Laajoissa yleistyksissä piiloon jäävien paikallisten variaatioiden ohessa tutkimuksessa vaatii lisää huomiota esimerkiksi se, että itäsuomalainen yhteiskunta oli ylipäätään hyvin "tasapäinen" viimeistään 1700-luvun taitteesta eteenpäin. Vähäininkin säätyläistö oli kuihtunut kriisivuosien seurauksena minimiin. Lisäksi maatilat olivat muuttuneet liki läpeensä kruununmaaksi, jolloin talonpojalla oli vain käyttöoikeus kruunun omistamaan maahan. Normatiivisesti määriteltynä sukupolvenvaihdos piti hyväksyttää kruununtiloilla aina maaherralla, mutta käytännössä myös niillä muutos oli perheen sisäinen asia.

Kopparbergin läänin kuulunut Taalainmaa sijaitsee historiallisen Sveanmaan pohjoisosassa. Kuva on osa kartasta *Charte von Schweden und Norwegen: nach den besten astronomischen Ortsbestimmungen entworfen von I.C.M. Reinecke; [...] (1809)*. Kuva: Doria, Kansalliskirjasto.

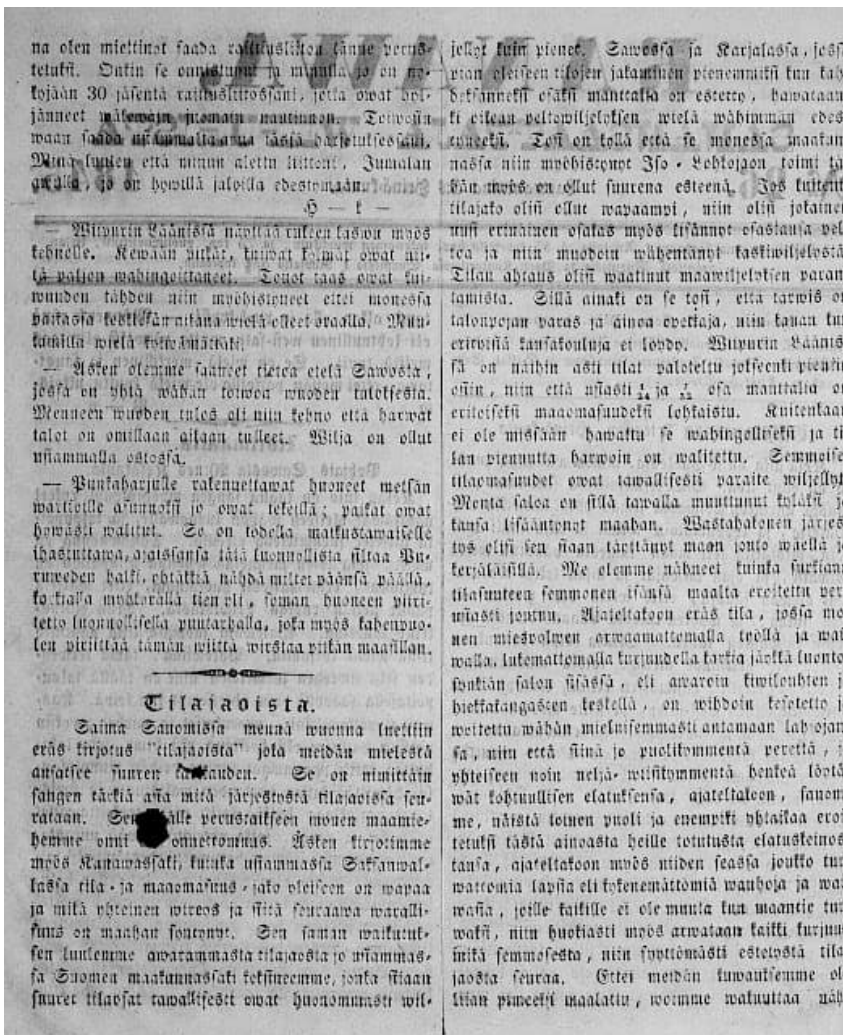
Perimyskäytänteiden lopputuloksesta lähtevän tarkastelun sijaan esimerkiksi virolahtelaisia perimyskäytänteitä tutkinut Beatrice Moring (1999) painottaa taloudellisten tekijöiden määräävyyttä toimintamallien takana. Maatilojen sukupolvenvaihdoksia ja omaisuudensiirtoja 1700–1800-lukujen Ruotsissa Maria Ågrenin ohessa tarkastelleet tutkijat, esimerkiksi Christer Winberg (1981) ja Ulla Rosén (1994), ovat päätyneet vastaaviin tulkintoihin. Rosemarie Fiebranz (2002) on sen sijaan todennut omaisuudensiirtojen olleen vahvasti sidoksissa vanhaan maailmankuvaan ja kulttuurisiin tekijöihin, joita leimasi pyrkimys turvata tilojen pysyvyys suvussa.

Yleistykseen pyrkivien tulkintojen taustalla on väistämättä merkittäviä lähdekritiittisiä haasteita. Kuten Maria Sjöberg (1993) on huomauttanut, tutkimuksen on helpompi tavoittaa taloudellisten tekijöiden kuin paikallisten perinteiden merkitys perimyskäytänteiden takana. Edelleen Sjöbergin ilmeisesti hieman humoristisessa mielessä esittämän kehäpäättelyn mukaan voidaan perimyskäytänteiden erilaisten muotojen todeta kertovan niiden erilaisuudesta samalla, kun yleistämisen mahdollisuudet ovat varsin rajalliset.

Aikalaisnäkemysten eripura

Kopparbergin läänin maaherran Johan Magnus af Nordinin (virassa 1790–1812) mukaan Taalainmaan maatilojen jatkuva halkominen oli 1700–1800-luvun taitteeseen tultaessa suistanut alueen maatalouden kriisiin. Sen merkeiksi hän määrittä maanviljelyksen laiminlyönnit, työtilaisuuksien perässä tapahtuvan kiertolaisuuden sekä köyhyyden ja suoranaisen kerjäläisyyden. Vastaavat maatilojen toistuvaa halkomista kritisoineet näkökulmat olivat tuttuja 1800-luvun Viipurin läänissä. Viipurin läänin kuvernööri Casimir von Kothen (virassa 1844–1853) sovelsi Suomessa vallinnutta tilanjakoasetusta 1840-luvun puolella välissä kieltämällä läänissä tilojen halkomisen alle 1/8 manttaaliin. Ruotsalaisen virkaveljensä tavoin von Kothen rinnasti osin yksipuolisesti tilojen koon niiden elinvoimaisuuteen. Jo olemassa olleet alle kahdeksasosamanttaalin tilat tuli kuvernöörin mukaan puolestaan yhdistää vähintään kyseisen alarajan täyttäväksi kokonaisuuksiksi.

Suomen suuriruhtinaskunta
Suomenkieliset Tieto-Sanomats
Suomi
suuri Pohjan sota
Taalainmaa
talonpoikainen vapaus
talonpojat
tilaperimys
toimijuus
Turku
Turun Akatemia
Uudenkaupungin rauha
valtionarkeologit
valtionrakennus
valtiosääntö
varhaismoderni aika
Veli Verkko
Venäjä
veronkanto
verotus
Viipuri
Viro
vuorovaikutus
väitöskirja

Kanawa (1845, no. 26), "Tilajaoista". Kuva: Sanomalehtikarkisto, Kansalliskirjasto.

Kritiikki kuvernööri von Kothenin toimia kohtaan oli voimakasta lehdistössä. *Saima* -lehden vanavedessä viipurilaisessa *Kanavassa* julkaistujen tilojen halkomista puolustaneiden mielipiteiden mukaan von Kothen oli rakentanut Viipurin lääniin "kerjäläistehtaan", kun pienet tilat yhdistettiin isommiksi ja tilattomaksi jäänyt väki ajettiin maantielle. Paikallisväestön näkökulmasta lehdissä huomautettiin, ettei karjalaisväestö ollut valittanut tilanteesta, kun taas Savossa halkomisten rajoittaminen oli johtanut tilojen tuottavuuden laskuun. Tilojen halkomisia koskeneita normeja lievennettiin Suomessa vasta 1890-luvun puolivälissä, jolloin maanluonnosta riippumatta uuden osittamisasetuksen mukaisesti muodostettavien tilojen tuli vastata jatkossa enää vähintään 1/300 manttaalia. Tämä tarkoitti aikaisemmin vallinneesta tilojen itsekannattavuusperiaatteesta (*besuttenhet*) luopumista.

Aikalaisnäkemysten ristiriita perimyskäytänteiden syistä ja seurauksista osoittaa, että nykyinen tutkimus luovii osin jo vuosisataisten näkökulmaerojen parissa.

FT, Dos. Antti Rähkä (Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos) toimii yliopistotutkijana hankkeessa *In search of corruption and bad governance practices: Swedish and Finnish experiences, ca 1614–1917 (CorGo)* (Suomen Akatemia) ja johtaa hanketta *Tilaperimyskiistat ja pauperismi. Maatilojen sukupolvenvaihdokset Suomessa noin 1700–1900* (Koneen Säätiö).

Alkuperäislähteet

Kanawa (1845, no. 26)

Saima (1844, no. 17)

Kirjallisuus

Fiebranz, Rosemaria, *Jord, linne eller träkol? Genusordning, och hushållsstrategier, Bjuråker 1750–1850*. Uppsala universitet 2002.

Genos 93:2, Maatilaperimys -teemanumero. 2022.

Haataja, Kyösti, *Maanjaot ja talojärjestelmä*. WSOY 1949.

Holmlund, Sofia, *Jorden vi ärvde. Arvsöverlåtelse och familjestrategier på den uppländska landsbygden 1810–1930*. Stockholms universitet 2007.

Jutikkala, Eino, *Suomen talonpojan historia*. Toinen, uudistettu ja lisätty painos. SKS 1958.

Löfgren, Orvar, ”Familj och hushåll – släkt och äktenskap”. Teoksessa Mats Hellspång ja Orvar Löfgren, *Land och Stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid*. CWK Gleerup Bokförlag 1974, 227–284.

Moring, Beatrice, ”Land, Labour and Love: Household Arrangements in Nineteenth Century Eastern Finland – Cultural Heritage or Socio-Economic Structure”, *The History of the Family* 4:2 (1999), 159–184.

Mäkelä-Alitalo, Anneli, ”Periytyminen ja naisen asema”. Teoksessa Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Anneli Mäkelä-Alitalo (toim.), *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle*. SKS 2003, 207–222.

Olander, Gunnar, ”Hemmansklyvningen i Skaraborgs län vid mitten av 1700-talet”, *Scandia* 20 (1950), 118–126.

Partanen, Jukka, *Isän tuvasta omaan tupaan. Väestö ja kotitaloudet Karjalankannaksen maaseudulla 1750–1870*. SKS 2004.

Persson, Martin, ”Nils Wohlin och frågan om arvssedvånjor”, *Scandia* 74:1 (2008), 37–62.

Puhakka, Väinö, *Viipurin läänin maanviljelysseura I. Toimintavuodet 1847–1868*. Viipurin uusi kirjapaino- ja sanomalehti-o.-y. 1910.

Rosén, Ulla, *Himlajord och handelsvara. Ägobyten av egendom i Kumla socken 1780–1880*. Lund University Press 1994.

Sjöberg, Maria, *Järn och jord. Bergsmän på 1700-talet*. Stads- och Kommunhistoriska Institutet 1993.

Sirén, Kirsi, *Suuresta suvusta pieneen perheeseen. Itäsuomalainen perhe 1700-luvulla*. SKS 1999.

Waris, Elina, *Yksissä leivissä. Ruokolahtelainen perhelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*. SKS 1999.

Winberg, Christer, ”Familj och jord i tre västgötaskocknar. Generationsskiftet bland självägande bönder ca 1810–1870”, *Historisk Tidskrift* 101:3 (1981), 278–310.

Wohlin, Nils, *Faran af bondeklassens undergräfvande*. Kungl. boktryckeriet. P. A. Norstedt & söner 1910.

Wohlin, Nils, *Den svenska jordstyckningspolitiken i de 18:de och 19:de århundradena jämte en öfversikt af jordstyckningens inverkan på bondeklassens beslutshetsförhållanden*. Kungl. boktryckeriet. P. A. Norstedt & söner 1912.

Ågren, Maria, *Jord och gäld. Social skiktning och rättslig konflikt i södra Dalarna ca 1650–1850*. Uppsala universitet 1992.

Pvm. 8.12.22

Tunnisteet: 1700-luku, 1800-luku, historiografia, Karjala, maatilaperimys, perimyskäytänteet, Ruotsi, Suomi, Taalainmaa

[Etusivu](#)

[Vanhempi viesti](#)

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.
